

Alexander Strakosch en het Eerste Goetheanum.

Frans Lutters, Zeist

1

Alexander Strakosch werd op 23 augustus 1879 geboren. Hij werd in 1920 leerkracht aan de eerste vrijeschool in Stuttgart. Hij was overigens al bij de cursus aanwezig die Rudolf Steiner voorafgaande aan het schoolbegin in september 1919 gaf. Het eerste jaar maakte hij niet als leraar mee, *'maar al snel werd hij gevraagd om een klas als klassenleerkracht te begeleiden. Met grote vanzelfsprekendheid alsof hij nooit iets anders gedaan had nam hij de nieuwe taak op zich. De leerlingen ontvingen door hem veel inzicht in hun eigen tijd waarnaar ze zo verlangden. Men kan zeggen dat Strakosch toen al het vak Levenskunst gaf dat later zijn belangrijkste opgave werd.'* Zijn collega Herbert Hahn typeert Alexander Strakosch hiermee als de grondlegger van het vak Levenskunst op de vrijeschool.

Alexander Strakosch leerde Rudolf Steiner in 1908 kennen. Zijn vrouw Maria Giesler en hij hoorden hem voor het eerst in Berlijn spreken in een voordracht over Zon, Maan en sterren. Zijn vrouw was als schilderes leerling van Kandinsky geweest. De verbinding met de Antroposofie werd voor het echtpaar ook tot een persoonlijke vriendschap met Rudolf Steiner. Tót zijn stap naar het vrijeschoolleraarschap werkte Alexander Strakosch als ingenieur voor de signaalwerken van de Oostenrijkse spoorwegen. Lange tijd woonde het echtpaar in Triëst aan de Adriatische zee. Triëst maakte in die tijd nog deel uit van de Oostenrijks-Habsburgse monarchie. Wanneer Rudolf Steiner in de jaren voor de eerste wereldoorlog in dit gebied samen met Marie von Sivers zijn vakantie doorbrengt, komt het tot persoonlijke ontmoetingen. Met veel liefde heeft Alexander Strakosch dit in zijn levensbeschrijving opgenomen. Hij beschrijft dit in het hoofdstuk over *'Rudolf Steiner aan de Adriatische zee'* en in *'Aquileia'*.

Aquileia, een eerste ontmoeting

'Als enorme muren verheffen zich de Karintische Alpen uit de laagvlakte van Friaul. Als met sneeuwbedekte hoofden kijken zij omlaag naar de bloeiende vlakte aan hun voeten, die zich in groene vruchtbaarheid tot aan de Adriatische zee uitstrekt...

Daar waar de Isonzo de noordelijke wand van het Karstgebergte omspoelt en in vele stromen uitmondt in de zee, ligt enkele kilometers naar het westen een kleine plaats. Boven de lage daken van de huizen verheft zich een hoge toren en de basiliek. Rondom strekt zich de vlakte uit die begroeid is met wijndruivenranken en moerbeibomen, graan, maïs en rijst.

Was het reusachtige bouwwerk niet te zien, dan zou niemand op het idee komen dat hier in de oudheid en middeleeuwen een grote stad lag. Het was een van de negen belangrijkste steden en had naast Rome de belangrijkste plaats voor de uitbreiding van het christendom. Wanneer men door de gangen en tuinen van het museum loopt, dan ontmoet men niet alleen beeldhouwwerken en voorwerpen uit de Oud-Romeinse tijd maar ook voorwerpen en kunst uit de tijd van het beginnende christendom. De apostel Marcus zou in deze stad hebben gepreekt.

Hier werd een grote hoeveelheid oude mysteriecultussen en ook Keltische gewoonten bewaard. Maar ook de kunsten werden beoefend. Aquileia was een centrum van de glasblaaskunst.

De betekenis van Aquileia voor de vroegchristelijke cultuur is onmogelijk in het kort te beschrijven. De patriarch van Aquileia was naast de Paus een van de belangrijkste persoonlijkheden binnen de ontwikkeling van het christendom...

In 1911 had ik het geluk om de plaats samen met Rudolf Steiner en enkele hem na staande personen te bezoeken. (Lebenswege mit Rudolf Steiner, Alexander Strakosch Strassbourg- Zürich z.j.)

2

Alexander Strakosch beschrijft dan hoe hij samen met Rudolf Steiner deze oude cultuur ontmoet. Het is opvallend dat hij aan dit bezoek meerdere hoofdstukken in zijn boek met levensherinneringen wijdt. Hij gaat uitvoerig op de kunst van het glasblazen in en ook op het kleuren van glas. Het lijkt alsof Alexander Strakosch hier een deel van zijn eigen wezen terugvindt.

Laten we nu de overstap naar de leraren aan de hofschool van Karel de Grote maken. Als belangrijke persoonlijkheid en goede vriend van Alcuïn, de leider van de hofschool, ontmoeten we Paulinus van Aquileia. Deze Paulinus was patriarch van Aquileia en in de tijd dat hij aan de hofschool werkzaam was, noemde Alcuïn hem 'Timotheus', naar de lievelingsleerling van de apostel Paulus. Met veel warmte blijft Alcuïn hem schrijven, ook nadat hij in 787 tot patriarch van Aquileia wordt benoemd.

'Vergeet niet de naam van je Alcuïn in je gebeden en in het bijzonder op de momenten waar je de transsubstantiatie beleeft van brood en wijn in het heilige Lichaam en Bloed van Christus. Al lange tijd kijk ik vol verwachting uit naar de delen van het heilige Kruis die je mij beloofde te sturen...' (Alcuin, friend of Charlemagne. E. Shipley Duckett blz.102 New York 1951)

Uit deze woorden spreekt de verbinding die beiden met de Christuskracht hebben die tot in de aardse substantie werkt. In de Graalmysteriën werd een weg gewezen om deze omvormende Christuskracht tot in het eigen wezen op te nemen. De kracht van het heilig Kruis nam daarbij een belangrijke plaats in. In de Graalmysteriën richtten de leerlingen, die in de Karolingische tijd de naam van Parcival droegen, zich op meditatieve wijze op het kruis. Rudolf Steiner vertelt hierover als volgt:

'En Parcival zag dat enkel de loutering van de ziel niet genoeg was maar dat hij zijn lager Ik aan het zwarte kruis moest slaan. Hij moest het Christusleven meditatief navolgen opdat de rode rozen konden ontluiken.

Met deze ervaring trok Parcival zich terug in de eenzaamheid en liet dag en nacht de symbolen op zijn innerlijk werken. Geleidelijk aan begonnen de beelden te verbleken maar in zijn innerlijk was een kiem tot ontluiken gekomen.

In de eenzaamheid keek hij om zich heen, hij keek naar voor en naar achter, naar boven en naar onder, naar links en naar rechts – hij voelde de grote eenheid. Hij beleefde een grote omhullende kracht. Van alle kanten voelde hij sterke stromingen op zich toekomen en hij voelde hoe deze stromingen samenvloeiden in een bepaald punt van zijn innerlijk. Dit punt beleefde hij als een deel van de grote omhullende kracht.' (G.A. 266/1 blz.521)

In dit streven binnen de Graalmysteriën lijken Alcuïn en Paulinus elkaar gevonden te hebben.

Het thema van het heilig Kruis is niet alleen een uiterlijk thema maar juist een aanduiding van hun innerlijke ontwikkelingsweg.

Ook binnen de vrijeschoolpedagogie neemt dit opbouwen en verzorgen van het innerlijke kruis een belangrijke plaats in. In de onderbouw besteden we veel aandacht aan oriëntatie en bewegingsoefeningen die voor/achter, boven/onder en links/rechts in het bewustzijn brengen.

In vakken als Eurytmie en Bothmergymnastiek wordt dit verinnerlijken van de ruimterichtingen nog eens expliciet geoefend. We zouden zelfs kunnen zeggen dat dit streven de basis vormt voor het vak levenskunst dat in het geheel van het vrijeschoolonderwijs is opgenomen. Levenskunst als vak kan de grondslag leggen voor een werkelijke levenskunst in het latere leven. Het omgaan met de omgeving vanuit de ruimterichtingen kan dan worden tot een sociaal vermogen om in vrijheid met levenssituaties om te gaan. De dispositie voor het vak Levenskunst, zoals het door Alexander Strakosch als pionier binnen de vrijeschool ontwikkeld werd, draagt gemetamorfoseerde elementen van de middeleeuwse Graalmysteriën in zich.

Alcuin zowel als Paulinus waren getuigen geweest van de bouw van de Dom in Aken. Uit Ravenna had Karel de Grote zuilen uit de vroegchristelijke kerken laten komen en een plaats gegeven in zijn ontwerp voor een Christelijke tempel.

Alcuin heeft bij de bouw zeker adviezen aan Karel gegeven. Hij bracht immers al bouwervaring mee uit York, waar hij lange tijd leider was geweest van de beroemde kloosterschool. (Zie ook het artikel over Alcuin en Stockmeyer in Lerarenbrieven 8-3, Pasen 1997)

Ook Paulinus was verbonden met de bouwimpuls die leefde aan het hof van Karel de Grote. Als een van de dragende leraren aan de hofschool droeg hij bij aan de vormgeving van de Dom als *'Tempel van Sophia, de hemelse Wijsheid'* zoals Alcuin het noemde.

Zoals Alcuin in vriendschap en streven met Paulinus verbonden was, zo lag er ook een bijzondere verbinding tussen E. Karl Stockmeyer en Alexander Strakosch al voordat zij elkaar als collega's ontmoetten aan de eerste vrijeschool. Beiden waren zij degene geweest die de bouw van het eerste Goetheanum, als *'Huis van het Woord'*, maar ook als *'Tempel van de Wijsheid'* het sterkst hadden opgepakt en met eigen ontwerpen hadden gesteund. Karl Stockmeyer maakte immers een klein model van een tempel met 2 maal 7 zuilen als kiem voor de bouw van het Eerste Goetheanum. Alexander Strakosch hield zich bezig met het probleem van een gebouw dat een dubbelkoepel als overkapping zou krijgen. Hiervan was bij het eerste model van Karl Stockmeyer uit 1909 nog geen sprake. De ruimte die hij ontwierp had de vorm van een ellips. In 1911 ging Strakosch een stap verder.

'Toentertijd hield ik mij bezig met de plannen voor een gebouw dat de vrienden in München als centrum voor activiteiten en als toekomstige Hogeschool voor Geesteswetenschap van plan waren te bouwen.

In die tijd bezocht Rudolf Steiner ons in onze bescheiden woning in Bled (Veldes) en ik begeleidde hem bij zijn vertrek op de terugweg. We zaten een tijd aan de voet van een groot rotsblok, waarop een opschrift stond dat vertelde dat de dichter Anasthasius Grün hier graag en vaak uitgekeken had over het meer en de bergen. Daar vroeg ik Rudolf Steiner om nadere aanwijzingen voor de plattegrond van het gebouw.

Hij zei daarop enkel: *“U moet twee cirkels nemen die elkaar doordringen.”* Ik vroeg naar de middellijnen van de twee cirkels en hoe diep de twee cirkels elkaar zouden doordringen. *“Dat zou u moeten onderzoeken,”* was zijn antwoord.

Bij mijn volgende bezoek bracht ik een ontwerp voor de beide koepels mee, op basis van de situatie in München. (Voor het uiteindelijke gebouw in Dornach werd van iets afwijkende verhoudingen uitgegaan). Tot de hoogte van de koepels kwam ik op basis van de vorm van een pentagon dodecaëder, die met de plattegrond een bepaalde samenhang had. Deze oplossing interesseerde Rudolf Steiner duidelijk. Bij een andere gelegenheid zei hij: ‘De dodecaëder, dat is de mens’. De plafonds van beide ruimtes waren als halve koepels ontworpen. De grootste ruimte was om de dodecaëder heen ontworpen, de kleinere ruimte was ingeschreven in de dodecaëder.’ (Lebenswege mit Rudolf Steiner, Alexander Strakosch, blz. 140-141 en 152-163)

Alexander Strakosch werd samen met Karl Stockmeyer door Rudolf Steiner steeds weer gestimuleerd om aan het ontwerp van het eerste Goetheanum mee te werken. Dit ging zover dat Rudolf Steiner zelfs een keer een voordracht over het Goetheanum totaal op het wiskundige construeren richtte. Niemand begreep waarom dit gebeurde omdat er iets anders was aangekondigd, totdat Carl Unger ontdekte dat Alexander Strakosch in de zaal zat. (Zie: ‘Der Lehrerkreis um Rudolf Steiner’, blz.190. Voordracht opgenomen in ‘Wege zu eine neue Baustil 1914’, Rudolf Steiner).

Dat deze voordracht werkelijk voor Strakosch bedoeld was, blijkt als hij bij de ‘Seminarbesprechungen’ van Rudolf Steiner het volgende te horen krijgt: *En nu zal de heer Strakosch op zijn enthousiaste manier tonen, hoe we de geometrische vormen die we toentertijd in Dornach bespraken met 14-jarige leerlingen kan behandelen.* Rudolf Steiner verwijst hier naar de beschreven gebeurtenis van vijf jaar eerder!

Zoals Alcuin Paulinus als geestverwant vond in zijn werk aan de hofschool van Karel de Grote, zo was dit ook tussen Stockmeyer en Strakosch in de weg naar de stichting van de eerste vrijeschool het geval.

Levenskunst

Strakosch kreeg in 1920 toen hij vrije-schoolleraar werd, de vraag van Rudolf Steiner om op het eerste Hogeschoolcongres aan het Goetheanum in Dornach twee voordrachten te houden met als titel: *“Het signaalwezen in zijn cultuurhistorische betekenis”*. Voor Strakosch zelf was dit zeer verrassend. Er werden zelfs ironische opmerkingen gemaakt dat hij zijn technisch verleden nog niet losgelaten had. Maar dan houdt hij de voordrachten en begint over de signaalvuren vertellen waarmee de Grieken van eiland tot eiland de val van Troje in heel Griekenland doorgaven. Hij eindigde met de signaaloverbrenging bij de moderne spoorwegen. Daarbij beschreef hij hoe de veranderingen uitdrukking zijn van een verandering van bewustzijn in de loop van de mensheidsgeschiedenis.

Hij ontwikkelt ook het vak Levenskunst op de vrijeschool aan de ontwikkeling van de techniek, maar wekt daarbij interesse voor de spirituele ontwikkeling van de mensheid.

Over zijn ervaringen schreef hij: *‘In het geheel van de schepping heeft men vroeger de schepende geest beleefd. De mens werd gevormd tot een soort spiegelbeeld maar werd in de loop van de tijd steeds zelfstandiger. In onze tijd staan we aan het begin van het tijdperk waarin de zelfstandig geworden geest zich op een nieuwe manier verbindt met de schepende wereldgeest door zelfstandig mee te werken en te scheppen. Wanneer deze opvatting in de ziel*

van de leraar leeft dan kan hij de natuur en cultuur levenskrachtig behandelen. De zin van de wereldontwikkeling zal in zijn lessen als levenselement meeklinken zonder het in woorden uit te spreken. Daardoor kunnen in de zielen van de leerlingen krachten ontkiemen die zich tegenover de techniek levend kunnen houden.'

(Alexander Strakosch, 'Leben und Lernen im Zeitalter der Technik, Erfahrungen und Erlebnisse.' Basel, 1955)

Levenskunst is een veel omvattend thema binnen het onderwijs. Voor de leraren zijn er ook bronnen voor levenskunst. Het je-plaatsen-in-de-stroom-van-het-jaar kan zo'n bron voor levenskunst zijn. Op de Vrijescholen wordt aan het begin van de dag binnen de leraren-gemeenschap een weekspreek uit *'De kalender voor de ziel'* van Rudolf Steiner gelezen. Deze spreuken schreef Rudolf Steiner in Portorose aan de Adriatische zee, ten tijde van het bezoek van Alexander Strakosch en Rudolf Steiner aan Aquileia. Alexander Strakosch was getuige van dit voor de vrijeschool zo belangrijke scheppingsproces. In de atmosfeer van de oude Aquileia vonden Rudolf Steiner en Alexander Strakosch elkaar op vriendschappelijke wijze en vernieuwden oud karma voor nieuwe daden op het gebied van pedagogie en levenskunst. Op 5 februari 1958 stierf Alexander Strakosch in Dornach nadat hij een cursus over de tempelbouw in de mensheidsgeschiedenis van Salomonische tempel tot Goetheanum had afgerond. ('Der Lehrerkreis..' blz. 192).